

BIZTONSÁGPOLITIKAI SZEMLE

2011 JANUÁR – FEBRUÁR

4. ÉVFOLYAM 1. SZÁM

- 1 Forrongó Afrika: polgárháború közeli helyzetben Elefántcsontpart?
Havasi Eszter
- 8 ENSZ-békefenntartás: növekvő igények, növekvő terhek
Rada Mátyás
- 15 A vízhiány szerepe a nemzetközi konfliktusokban
Havasi Eszter
- 23 A terrorizmus stratégiai és pszichológiai magyarázata
Fábián Ádám

CORVINUS KÜLÜGYI ÉS KULTURÁLIS EGYESÜLET

biztpol.corvinuembassy.com

CIKK

FORRONGÓ AFRIKA: POLGÁRHÁBORÚ KÖZELI HELYZETBEN ELEFÁNTCSONTPART

Havasi Eszter

ABSZTRAKT

Megisméltődni látszanak a 10 évvel ezelőtti választási események Elefántcsontparton. Az akkori katonai puccsal hatalomra került elnök, Robert Guéi a 2000-es választások elvesztésekor feloszlatta a választási bizottságot és győztesnek kiáltotta ki magát. A választást ténylegesen megnyerő Laurent Gbagbo hívei azonban utcára vonultak és átvették a hatalmat az eredményeket semmibe vevő elnöktől. Most, 10 évvel később ugyanez a folyamat játszódott le, amikor a novemberi elnökválasztást elvesztő Gbagbo semmissé nyilvánította a választási eredményeket az Alkotmányos Tanáccsal és magát tekinti elnöknek azzal az Alassane Ouattarával szemben, akit a független választási bizottság a választás győzteseként nevezett meg. A novemberi megmérettetés célja ráadásul az volt, hogy a 10 évvel ezelőtti választások nyomán 2002-2003-ban lezajló polgárháborúban kettészakadt országot újraegyesítse. Ezt a célt azonban olyannyira nem sikerült elérnie, hogy Elefántcsontpart most egy újabb polgárháborús helyzettel kénytelen szembenézni.

ELŐZMÉNYEK

A novemberi választások nyomán kialakult válság okai nem új keletűek, sokkal inkább múltbéli problémákban gyökereznek. A jelen elemzésnek nem célja Elefántcsontpart történelmi előzményeinek részletes ismertetése – ahhoz azonban, hogy a jelenlegi válságot átlássuk, szükséges néhány fontos eseményt megemlíteni az ország múltja kapcsán. Elefántcsontpart 1960-as függetlenedése után Felix Houphouët-Boigny autokrata kormányzása alatt Nyugat-Afrika legfejlettebb országának számított egészen 1993-ig. A korábbi gyarmattartó Franciaország az ország függetlenedése után továbbra is állomásoztatott katonai erőt Elefántcsontparton, ami hozzájárult a politikai stabilitás megszilárdulásához és az ország gazdasági fellendüléséhez a kakaó-, a kávé- és a cukorexport kiterjesztése révén. Houphouët-Boigny kormányzására a „nyitott ajtók politikája” volt jellemző. A vezető egyszerre tekintette magát franciának és afrikainak és támogatta a frankofón országokból érkező emigránsokat, akik az elnök szerint további munkaerőt jelentettek és hozzájárultak az ország gazdasági fejlődéséhez. Boigny azonban erős autokrata berendezkedésű államot hozott létre és a '90-es évek elején hatalma ellen széles körű ellenállás bontakozott ki, amely révén befolyása folyamatosan csökkent. 1993-ban bekövetkezett halálakor utódjául Henri Konan Bédiét jelölte ki, aki tőle nagyban eltérő politikát folytatott. Bédié nem értett egyet Boigny liberális bevándorlás-politikájával és az elefántcsontparti nemzettudat felélesztése érdekében bevezette az „elefántcsontpartizálás” fogalmát. Mivel Elefántcsontpart lakosságának jelentős részét bevándorlók tették ki, így Bédié kormányzása alatt jelentősen nőttek az etnikai konfliktusok az országban. Az „elefántcsontpartizálás” egyet jelentett a politikai életből való kizárással is azok esetében, akik emigráns felmenőkkel rendelkeztek. Ez érintette a 2010-es elnökválasztáson induló Alassane Ouattarát, akinek édesanyja Burkina Faso-ból származott. Ouattara a kilencvenes években már egyszer volt az ország miniszterelnöke és később is az elefántcsontparti belpolitika jelentős szereplője maradt. 1999-ben egy hadseregből kizárt katonákból álló csoport puccsal megdöntötte Bédié hatalmát és a demokratikus választások megtartásáig Robert Guéi tábornokot tette meg elnökké. A 2000-es választásokat, ahogy azt már említettem, az ellenzéki Gbagbo nyerte – Guéi tábornok azonban nem ismerte el az ellenzék választási győzelmét és saját magát kiáltotta ki győztesnek. Mivel a Guéi által írt alkotmány nem tette lehetővé az állampolgársággal nem rendelkezők

indulását az elnökválasztáson, Bedié korábbi nacionalista politikája miatt pedig emigránsok leszármazottai nem kaphattak állampolgárságot, ezért Alassane Ouattarát a Legfelsőbb Bíróság kizárta az elnökválasztáson való részvételből. A választások nyomán 2002-2003-ban az országban polgárháború zajlott, amely során Robert Guéi tisztázatlan körülmények között életét vesztette, így a választások tényleges győztese, Gbagbo vehette át a hatalmat az ENSZ felügyelete mellett.

Ouattara támogatói és Gbagbo hívei között azonban a feszültség ezt követően sem csillapodott. 2005-ben az Afrikai Unió segítségével és a Dél-Afrikai Köztársaság elnökének, Thabo Mbekinek a közvetítésével a felek békét kötöttek és az északi lázadók vezére, Guillaume Soro lett Gbagbo miniszterelnöke. Noha ez a lépés átmenetileg stabilizálta a helyzetet, a tartós békét nem tudta szavatolni.¹

ELNÖKVÁLASZTÁS 2010

Elefántcsontparton jelenleg teljes a politikai káosz és megosztottság. Az országnak nem csak két elnöke van, hanem két kormánya is, hiszen mind Gbagbo, mind pedig Ouattara letette a hivatali esküt és kormányt alakított. Míg előbbi az abidjani Cocody Egyetem rektorát kérte fel miniszterelnöknek, addig Ouattara kormányának vezetője az a Guillaume Soro lett, aki az egységkormány idején Gbagbo miniszterelnöke is volt. Ouattara kormánya egy régi luxushotelben, az abidjani Golf Hotelben rendezte be főhadiszállását, míg Gbagbo továbbra is az elnöki palotából próbálja meg irányítani az országot. Ouattara maga mögött tudhatja a nemzetközi közösség többségének támogatását,^{2,3} Gbagbo győzelmét ezzel szemben igen kevés állam üdvözölte. Mögötte áll viszont az ország államapparátusa, így a sajtó, a hadsereg valamint a rendőrség is. Ouattara az északi, többségében muzulmánok lakta országrészben szerveződő „Új Erők” elnevezésű katonai alakulatra számíthat, míg Gbagbo Elefántcsontpart legkiválóbb jogászainak támogatását élvezi, bázisa pedig a Köztársasági Gárda valamint a déli, keresztény országrész. A „*de facto*”, azaz a gyakorlati vezető mindenképpen Gbagbo, míg a „*de jure*”, azaz a jogi értelemben vett vezető személye pusztán értelmezés kérdése.⁴

A választási krízis miatt Gbagbo lezáratta az országa határait, ami miatt akadózik az ország élelmiszer- és üzemanyag-ellátása. Gbagbo ezenkívül leállította a külföldi médiumok híradásait, az állami televízió decemberben folyamatosan választási győzelmét és beiktatását sugározta.⁵

A hatalmi harcok a két elnökjelölt tábora között pedig odáig fajultak, hogy Gbagbo elnök decemberben felvonultatta hadseregét Ouattara főhadiszállása ellen. Az ENSZ békefenntartói által védett hotelt körbevették Gbagbo katonái, akik összecsaptak az Ouattarához hű lázadókkal. Az elnökválasztás óta tartó vérontásban több mint 200-an veszítették életüket, többségében lázadók és rendőrök, de sok civil is áldozatul esett a harcokban. Emellett megsokszorozódtak az északi országrészben élő bevándorlók ellen irányuló támadások és fenyegetések is. A vérontás nyomán a menekültek száma is megnőtt, közel 50 ezer ember menekült el az országból a szomszédos államokba az újabb polgárháborús helyzettől tartva.⁶

A NEMZETKÖZI KÖZÖSSÉG REAKCIÓI

Noha Elefántcsontpart kérdésében a nemzetközi közösség szinte teljesen egységes álláspontot képvisel. Néhány ország persze Gbagbo elnököt támogatja – ilyen Líbia és Angola. Előbbit 41 éve, utóbbit 31 éve vezeti ugyanaz a személy (Kadhafi, illetve de Santos). A Gbagbo elnök eltávolítására tett kísérletek eddig sikertelennek bizonyultak. A választás nyomán kirobbant válságban az Afrikai Unió, az Európai Unió, az ENSZ, az ECOWAS, az IMF, a Világbank, az Egyesült Államok valamint a volt gyarmattartó Franciaország mind elítélik Gbagbo elnököt, amiért nem adja át hatalmát a választást ténylegesen megnyerő Ouattarának.^{7,8} Az általuk kilátásba helyezett vagy életbe léptetett szankciók, így az Afrikai Unió tagság felfüggesztése, az ECOWAS által a katonai erő alkalmazásának ígérete, az Európai Unió, az IMF illetve a Valutaalap gazdasági szankciói, az Egyesült Államok és számos más ország utazási tilalma mind-mind eredménytelen megoldási kísérleteknek bizonyulnak. A nemzetközi közösség ezért a kilátásba helyezett szankciókon és a folyamatos diplomáciai nyomásgyakorláson kívül egyidejűleg az amnesztia és különböző más engedmények ígéretével is próbálja távozásra bírni Gbagbo elnököt.⁹

Számos olyan kezdeményezés volt, amely békés, tárgyalásos úton való közvetítéssel kívánta megoldani a kialakult válságot. Az Afrikai Unió december elején, közvetlenül a válság kirobbanása után közvetítőként Elefántcsontpartra küldte Dél-Afrika miniszterelnökét, Thabo Mbekit. Mbeki 2005-ben a lázadók és a kormány között létrejött béke megkötésében is kiemelkedő szerepet játszott, ő és küldöttsége azonban már másnap

eredmény nélkül hagyta el az országot. A sikertelen kísérlet után Raila Odinga kenyai miniszterelnök vállalta a közvetítő szerepet a konfliktusban résztvevő felek között.¹⁰ December végén újabb delegáció érkezett az országba, ezúttal Yayi Boni benini, Ernest Bai Koroma Sierra-Leone-i és Pedro Pires zöld-foki elnök próbálta az ECOWAS megbízásából jobb belátásra bírni a regnáló elnököt. A három nyugat-afrikai elnök az ECOWAS nevében katonai erő alkalmazását is kilátásba helyezte, amennyiben Gbagbo elnök nem adja át önként hatalmát. Gbagbo kormányzóvivője a bejelentésre reagálva ugyanakkor elmondta, hogy az ECOWAS katonai fenyegetése indokolatlan.¹¹ Mivel az Afrikai Unió után az ECOWAS megoldási kísérlete is eredménytelenül zárult, úgy tűnik, hogy Elefántcsontpart kérdését a regionális szervezetek nem képesek kezelni és szélesebb nemzetközi koalícióra van szükség ahhoz, hogy a hatalmát erőszakkal megtartani kívánó elnököt eltávolítsák az ország éléről.

A többi regionális szervezethez hasonlóan az ENSZ is többször felszólította az elnököt, hogy adja át hatalmát a tényleges győzteseknek. Gbagbo elnök azonban nem tett eleget a felszólításnak és december közepén kiutasította az országból az ENSZ békefenntartó erőit, amely erők a polgárháború óta tartózkodnak az ország területén. Ban Ki-Moon főtitkár a kiutasításra reagálva elmondta, hogy az ENSZ békefenntartó erői továbbra is az országban maradnak, hogy ellenőrizzenek és dokumentáljanak minden olyan cselekményt, ami az emberi jogok megsértésére irányul. A főtitkár nyilatkozatában közzétette, hogy bár a békefenntartó erők mandátuma 2010. december 31-ével lejárt volna, szükség esetén meghosszabbítható, így az ENSZ közel 8000 fős békefenntartó erői addig maradnak Elefántcsontpart területén, ameddig meg nem történik a hatalomátvétel és meg nem szűnnek az összecsapások.¹² 2010. december 23-án az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága határozatot hozott, amelyben mélységesen elítéli az emberi jogok megsértését, amelyre a választások nyomán az ország több pontján is sor került.¹³ December végén az ENSZ főtitkára újabb nyilatkozatot tett közzé, amelyben felszólította a még hivatalban lévő elnök híveit, hogy ne támadjanak az ellenzék ENSZ-erők által védett főhadiszállására, mivel egy ilyen támadás a polgárháború feléledéséhez is vezethet, ami jelentős károkat okozhat az országnak és tovább növelheti mind az országon belül, mind a külföldön (elsősorban Libériában) menedéket kereső menekültek számát. A Vöröskereszt és az Amnesty International mély aggodalmát fejezte ki egy lehetséges elefántcsontparti humanitárius válság kapcsán. A menekültek óriási száma miatt – akiket az adott országok nem tudnak

elegendő élelmiszerral ellátni – a környező országokban szintén humanitárius válság fenyegethet.¹⁴

Gbagbo elnök nagy károkat okozhat országának azzal, ha megtagadja a nemzetközi közösség azon követelését, hogy átadja a hatalmat, mivel ezzel annak a közel 3 milliárd dolláros nemzetközi segélynek a folyósítását veszélyezteti, amelyet az ország az IMF-től valamint a Világbanktól kap. A két szervezet ugyanis jelezte, hogy csak egy nemzetközileg elismert kormánnyal hajlandóak együttműködni és ezt nyomatékosítva megszüntette az átutalásokat, ami megnehezíti Gbagbo elnök számára, hogy folyósítsa csapatainak zsoldját. Az Európai Unió külügyminiszterei is megállapodtak abban, hogy szankciókat vezetnek be az ország néhány vezetőjével szemben. Így például az Unió befagyasztotta Gbagbo elnöknek és híveinek európai bankszámláit és visszavonta vízumait. Catherine Ashton az Európai Unió kül- és biztonságpolitikai főképviseelője úgy nyilatkozott, hogy „a szankciók azokat fogják célba venni, akik nem helyezik magukat a demokratikusan megválasztott elnök irányítása alá”.¹⁵

A VÁLSÁG ÉRTÉKELÉSE

Az elefántcsontparti választási krízis jelentős és alapvető tesztje volt az afrikai regionális szervezetek, így az Afrikai Unió és az ECOWAS integritásának és cselekvőképességének. Önmagában azonban egyik szervezet sem volt képes megoldást találni a kialakult válságra. Ugyanakkor a nemzetközi közösség sem volt képes eddig – az egységes fellépés ellenére sem – eredményeket elérni.¹⁶ Ennek azonban több oka is van. Ez a válság nem pusztán belpolitikai természetű – az afrikai belpolitikai válságok általában egyidejűleg regionális konfliktust is okoznak. Ennek oka, hogy az egykori gyarmattartók által kijelölt határok általában nem veszik figyelembe a lakosság etnikai megoszlását és így a szomszédos országok is könnyen érintetté válhatnak egy-egy konfliktusban. Ez az elefántcsontparti válság esetében is így van, mivel az ország lakosságának összetételében jelentős arányt képviselnek a Maliból, Burkina Fasóból, Sierra Leonéból és más nyugat-afrikai országokból érkező bevándorlók, akiket a függetlenné vált ország viszonylagos fejlettsége vonzott az országba.

Ami a fegyveres beavatkozás lehetőségét illeti, az afrikai szervezetek számos tagállama vonakodik attól, hogy fegyveres erővel távolítsanak el egy vezetőt egy ország éléről. Ennek oka egyrészt az, hogy sem az Afrikai

Unió, sem az ECOWAS, amely szervezet éppen a katonai beavatkozás lehetőségét helyzete kilátásba, nem rendelkezik olyan stabil és akár hosszú időre bevethető fegyveres erővel, ami egy ilyen konfliktus során eredményeket tudna elérni. Az ECOWAS már korábban is hajtott végre katonai akciókat a térségben, elsősorban a régió legnagyobb hatalmát képviselő Nigéria vezetésével, de a Sierra Leone-i libériai és Bissau-guineai beavatkozás mind azt a célt szolgálták, hogy a polgárháborús helyzet mielőbb megszüntethető legyen. Ez esetben viszont a beavatkozás inkább Gbagbo elnök eltávolítására irányulna, mindamellet persze, hogy ez egyben a polgárháború közeli helyzet mérséklésével is járna.¹⁷

A nemzetközi közösség számára tehát elsősorban a diplomáciai nyomásgyakorlás, a Gbagbo elnök elszigetelésére irányuló erőfeszítések és a különböző szankciók maradnak, mint lehetséges eszközök a helyzet megoldására. Ezek az opciók azonban egyelőre nem járnak sikerrel. Amíg ugyanis a Gbagbo elnök számára rendelkezésre álló források ki nem merülnek, addig valószínű, hogy nem fogja átadni hatalmát. Amennyiben az elszigetelés sikeresnek bizonyul és a regnáló elnök nem lesz képes újabb forrásokhoz hozzájutni, akkor a nemzetközi közösség sikerrel járhat. Egyelőre bizonytalan, hogy melyik forgatókönyvet fogják igazolni a közeljövő eseményei.

¹ http://www.cfr.org/publication/23396/election_runoff_in_ivory_coast.html.

² http://kitekinto.hu/afrika/2010/12/09/ket_elnok_ket_kormany_harom_first_lady/.

³ <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-11963694>.

⁴ http://kitekinto.hu/afrika/2010/12/09/ket_elnok_ket_kormany_harom_first_lady/.

⁵ <http://af.reuters.com/article/commoditiesNews/idAFLDE6B10GL20101202?sp=true>.

⁶ http://www.galamus.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=46370:az-afrikai-egyseg-elfantcsontparti-probaja-elemzes&catid=77:kuelfoeldi-hirek&Itemid=114.

⁷ http://kitekinto.hu/afrika/2010/12/09/ket_elnok_ket_kormany_harom_first_lady/.

⁸ <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-11963694>.

⁹ http://kitekinto.hu/europa/2010/12/14/eu-szankciok_elfantcsontpart_vezetivel_szemben/.

¹⁰ http://kitekinto.hu/afrika/2010/12/31/felelem_es_retteges_elfantcsontparton/.

¹¹ <http://www.reuters.com/article/2010/12/26/us-ivorycoast-idUSTRE6BL1LF20101226>.

¹² <http://edition.cnn.com/2010/WORLD/africa/12/19/ivory.coast.un/index.html?hpt=T1>.

¹³

<http://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=10615&LangID=E>.

¹⁴ <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-12096855>.

¹⁵ http://kitekinto.hu/europa/2010/12/14/eu-szankciok_elfantcsontpart_vezetivel_szemben/.

¹⁶ <http://csis.org/publication/election-crisis-ivory-coast>.

¹⁷ http://www.galamus.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=46370:az-afrikai-egyseg-elfantcsontparti-probaja-elemzes&catid=77:kuelfoeldi-hirek&Itemid=114.

ESSZÉ

ENSZ-BÉKEFENNTARTÁS: NÖVEKVŐ IGÉNYEK, NÖVEKVŐ TERHEK

Rada Mátyás

A hidegháborút követően az ENSZ-békefenntartás óriási változásokon ment keresztül. Az 1945 és 1988 közötti időszakhoz képest, amikor az ENSZ-csapatok kevés helyen, korlátozott mandátummal és kis létszámmal kerültek bevetésre, a kilencvenes évektől kezdve egyre költségesebb, egyre nagyobb létszámú missziókat hoztak létre. 2010-ben már 116 ezer ember dolgozott 15 misszióban, ami 7,8 milliárd dolláros költséget jelentett.¹ Ez a 2006-2007 nyara közötti 5,5 milliárd² dollárhoz képest jelentős növekedést mutat abban az időszakban, amikor az államoknak a gazdasági válság következtében fellépő problémákat kell leküzdeniük, mindenféle kiadások csökkentésével. A békefenntartás három generációs fejlődése együtt jár azzal, hogy nehezebben teljesíthető feladatokat kell megoldania a misszióknak. Az elmúlt évek nagy kérdése, hogy a világszervezet miképpen tud majd megfelelni a békefenntartás terén az egyre növekvő elvárásoknak.

A békefenntartás fogalmának meghatározása sem könnyű feladat. Az ENSZ Alapokmány nem tartalmaz semmiféle utalást az intézményre, ráadásul a jogirodalom sem tud egy egységes definícióval szolgálni. Ez utóbbi két okra vezethető vissza. Egyrészt a mai békefenntartó missziók feladatainak komplexitása és egyedisége megnehezíti az általános sémák kialakítását. Másrészt a békefenntartás kialakulásának története eredményezi ezt, hiszen az első missziók bevetését nem előzte meg semmiféle elméleti meghatározási igény. A békefenntartás tehát a mai formájában egy szokásjogi alapon kialakult intézmény, amely fejlődésének íve tökéletesen tükrözi a hidegháborús szembenállás, valamint az ezt követő megbékélés

¹ <http://www.un.org/en/peacekeeping/documents/newhorizon.pdf>

² http://www.unis.unvienna.org/pdf/DPKO_factsheet_h.pdf

körülményeit. Előbb hozták létre az első missziókat, és utána próbált választ keresni a jogirodalom az Alapokmányban valamiféle jogalapra, ami közelebb vezethet az intézmény megértéséhez.

Figyelembe véve az 1988-as eseményeket követő változásokat, a szerző Tisovszky Jánossal egyetértve egy kettős fogalmi körülhatárolást tart elfogadhatónak. A szűkebb meghatározás szerint a békefenntartás feladata az államok között létrejött fegyverszünetek felügyelete, valamint egy semleges ütközőzóna létesítése. (Tisovszky, 1997: 9. o.) Ez megfelel a hidegháborúban kialakult gyakorlatnak, valamint a klasszikus, avagy első generációs békefenntartás fogalmának. Bouthros-Ghali korábbi ENSZ-főtitkár, reagálva a hidegháborút követő változásokra, új definíciókat adott meg az 1992-ben elkészített Békeprogram³ című jelentésében. A békefenntartást önálló, a hidegháborús definíciónak megfelelő kategóriaként kezelte, emellett bevezette a preventív diplomácia, a béketeremtés, a békekikényszerítés és a békeépítés fogalmait. Tekintettel arra, hogy az ENSZ is alapvetően a missziókat békefenntartó misszióknak nevezi⁴ –, mely esetenként ellát béketeremtő, békekikényszerítő stb. funkciókat – a békefenntartás egy tágabb meghatározást is magára ölt. Tisovszky János szerint a békefenntartás tágabban az ENSZ-nek minden beavatkozása egy állam vagy államok területén. Ezt kiegészítve és figyelembe véve a regionális szervezetek és az egyes államok misszióit, békefenntartásként értékelhető ez utóbbiak akciói is abban az esetben, ha az ENSZ BT felhatalmazást ad, vagy egyéb módon elismeri ezen fellépéseket (a fogadó állam beleegyezésével, azonban BT-felhatalmazás nélkül nem alkalmazhatnak erőszakot). Ezt a logikát követi a békefenntartás három generációs tagolása is. Elemzésemben a békefenntartás fogalmának tágabb meghatározását alkalmazom, a szűkebb értelmezést az első generációs vagy klasszikus békefenntartás bemutatásánál használom.

1945-ben az ENSZ-t, mint ahogyan az az Alapokmány⁵ céljaiban is szerepel, a nemzetközi béke és biztonság fenntartására, az egyetemes béke létrehozására alapították meg. A világszervezet tehát a kollektív biztonság rendszerének őre, működtetője. Az univerzális békére való törekvést támasztja alá az Alapokmány 2. cikkének 4. bekezdése, mely általános erőszaktilalmat fogalmaz meg (kivéve önvédelem esetén az 51. cikk szerint, és BT-felhatalmazás alapján a VII., VIII. fejezet szerint). A tilalmat

³ <http://www.un.org/Docs/SG/agpeace.html>

⁴ <http://www.un.org/en/peacekeeping/>

⁵ <http://www.menszt.hu/layout/set/print/content/view/full/186>

megszegők ellen a BT a VI. fejezet alapján nem kötelező ajánlásokkal, végső soron a VII. fejezet alapján különféle kényszerítő intézkedésekkel élhet. Ezek elfogadásához a 27. cikk 3. bekezdése alapján az szükséges, hogy egyetlen állandó tag se éljen vétóval a javaslat ellen. Ez az a pont, ami miatt a BT megbénult a hidegháború idején. A szuperhatalmi ellenállás azt eredményezte, hogy vagy az egyik, vagy a másik fél vétója miatt lehetetlen volt kötelező határozatot elfogadni. 1945 és 1990 között összesen három alkalommal sikerült a nemzetközi béke és biztonság megszegését megállapítani (1950-ben Korea ügyében, a SZU távollétében; 1982-ben a Falkland- szigetek ügyében; 1987-ben az Irak-Irán közötti konfliktusban). (Gray, 2008: 263.o.) A bipoláris világrendben az az érdekes helyzet alakult ki, hogy az egyetemes béke fennmaradását nem az ENSZ munkája, hanem a nukleáris fegyverkezés miatti patthelyzet eredményezte.

Az 1945 és 1988 közötti első generációs békefenntartás a szuperhatalmi ellenállás és a BT inaktivitása miatt elsősorban a Közgyűlés munkájának köszönhetően rendkívül szűk feladat- és hatáskörrel alakult ki. Bár a BT 1948-ban (UNTSO) és 1949-ben (UNMOGIP) felállított két katonai megfigyelő missziót, mégis a klasszikus békefenntartás kezdetét többen a Közgyűlés által 1956-ban létrehozott UNEF I. misszióhoz kötik. Az Alapokmány 11. cikkének 2. bekezdése kimondja, hogy minden olyan kérdést, amely a nemzetközi béke és biztonság fenntartására vonatkozik a KGY megvitathat és ajánlásokat is tehet az ügyben. Azokat a kérdéseket, melyeknél cselekvésre van szükség (VII. fejezet) a KGY-nek a vita előtt vagy a vita után a BT elé kell terjesztenie. A KGY joga ajánlások megtételére tette lehetővé, hogy a fogadó állam, államok területén, azok beleegyezésével megfigyelő missziókat hozzanak létre. A KGY 1950. évi 377. számú Egyesülve a békéért⁶ című határozatában kijelentette, hogy a nemzetközi béke és biztonság fenntartásáért a KGY-t másodlagos felelősség terheli, ebből következően, ha a BT nem tudja ellátni a feladatát, köteles intézkedéseket tenni. Ezt erősítette meg a Nemzetközi Bíróság 1962-ben a Bizonyos kiadások-ügyben és kimondta, hogy a nemzetközi béke és biztonság fenntartására a BT elsődleges felelőssége nem jelent kizárólagos felelősséget, emellett a 11. cikk 2. bekezdése alapján csak a kényszerítő és nem a biztosító akciókat kell jelenteni a BT-nek. (Gray, 2008: 260. o.) Az NB tehát legalizálta, hogy korlátozott autoritással a Közgyűlés önállóan is létrehozzon missziókat.

⁶ <http://www.un-documents.net/a5r377.htm>

A fentebb vázolt okokból kifolyólag az első generációs békefenntartást az alábbi tulajdonságok jellemezték. A missziókat tűzszünetek ellenőrzésére és betartatására, ütközőzónák létesítésére és általános megfigyelői célokra hozták létre, az esetek döntő többségében államok közötti konfliktusok rendezésére. A missziók korlátozott feladat- és hatáskörrel (alapvetően katonai és rendőri feladatok), kisebb létszámmal rendelkeztek és kevés területen kerültek bevetésre (1945 és 1988 között csupán 15 misszió). Az egyszerű és világos hatáskör azt jelentette, hogy a missziók küldetését könnyen megvalósították. A sikereknek és annak köszönhetően, hogy a küldő államok biztonságban tudhatták békefenntartóikat, szívesen hozzájárultak katonailag vagy anyagilag a missziókhoz. A hidegháború idején határozták meg a békefenntartás három alapelvét, melyhez a második generáció kudarcai nyomán az utóbbi években is ragaszkodnak a kutatók. Ezek szerint missziót csak a fogadó állam, államok beleegyezésével lehet bevetni, a békefenntartó erőknek mindvégig pártatlannak kell maradniuk, nem adhatnak igazat egyik félnek sem, valamint a békefenntartók fegyveres erőszakot kizárólag önvédelemből és csak a legszükségesebb esetben alkalmazhatnak. Az első generációs békefenntartás látszólagos sikerei mögött azonban egy súlyos probléma húzódott. A békefenntartó erők a konfliktus egy adott állapotában, nevezetesen a konfliktust lezáró megállapodások felügyeletére kerültek bevetésre. Nem volt feladatuk a konfliktus megelőzése vagy hosszú távú kezelése, ebből következően nem voltak alkalmasak a válságkezelésre.

A bipoláris világrend és a szuperhatalmi ellenállás megszűnésével a békefenntartás történetében egy új korszak vette kezdetét. A vétők igen gyorsan csökkenő száma miatt lehetőség nyílt arra, hogy a BT aktivizálódjon. A VII. fejezet alkalmazásának köszönhetően egyre több kényszerítő intézkedést foganatosítottak, az ENSZ egyre aktívabban beleszólt a konfliktusok rendezésébe. Újdonság volt, hogy a missziók nem csak a konfliktus után, hanem annak rendezésére vagy azt megelőzően is bevetésre kerültek. A csapatoknak egyre komplexebb és kiterjedtebb feladatokat kellett ellátniuk. A békefenntartó mellett teret nyertek a béketeremtő, békekikényszerítő és békeépítő akciók is.

A kilencvenes években megnőtt a polgárháborúk és a belső konfliktusok száma, az ENSZ-csapatokat elsősorban ezek kezelésére vetették be. Az ütközőzóna létesítése helyett már gondoskodniuk kellett a menekültek biztonsági övezetekbe tereléséről, humanitárius vészhelyzetek kezeléséről, megelőzéséről, az állami intézményrendszerek összeomlása következtében

kialakult helyzetek rendezéséről. A katonák mellett egyre több civil szakértőre lett szükség. A csapatok tehát a passzív szemlélő szerepét meghaladva aktívan beleavatkoztak a konfliktusokba. Ez a folyamat a három klasszikus alapelv elhalványulásához vezetett. Fegyveres erőt kellett alkalmazni a polgári lakosság, a humanitárius ellátó vonalak védelmére és a biztonsági zónák felügyeletére. A válság felszámolása céljából szükségszerűen valamelyik fél mellett kellett beavatkozni, így a pártatlanság alapelve is háttérbe került. A legnagyobb elméleti problémát a harmadik alapelv (fogadó állam konszenzusa) fenntartása, vagy éppen a figyelmen kívül hagyása jelenti. A szomáliai polgárháború, a ruandai és a Srebrenica-i tömegmészárlás jó példa arra mi történik, ha az ENSZ csapatok nem vagy nem megfelelően avatkoznak be. Felmerül a kérdés, ha egy állam azért nem adja a beleegyezést a békefenntartók közbelépésére, mert nincs egy effektív kormányzat, ami az engedélyt megadhatná, vajon hogyan lehetne megakadályozni egy humanitárius katasztrófa bekövetkeztét. Ez a probléma vezetett a humanitárius intervenció kialakulásához. (Kardos-Lattmann, 2010: 285-287. o.)

A humanitárius intervenció, bár nincs tételes jogi meghatározása, az állam, államok csoportjának vagy egy nemzetközi szervezetnek egy másik állam vagy államok területén, annak beleegyezése nélküli fegyveres beavatkozása, melynek célja a területen élő állampolgárok életének és emberi jogainak a védelme. Két csoportra bontható, jogszerű és jogszerűtlen humanitárius intervencióra. Jogszerű, mely a VII. fejezet alapján a BT felhatalmazása útján történik (pl. Szomália esetében meghozott BT-határozatok). Jogszerűtlennek minősül az az akció, melynél nem történt BT-felhatalmazás. Ez utóbbira a leglátványosabb példa a NATO 1999-es akciója Jugoszláviában. A humanitárius intervenció kritikájának legtöbbször a belügyekbe való beavatkozás tilalmát szokták felhozni, mely az Alapokmány alapelvei között szerepel. Ezt az érvet azért tartom elfogadhatatlannak, mert az Alapokmány 2. cikkének 7. bekezdésében leírja, hogy nem lehet belügyekbe való beavatkozás tilalmára hivatkozni, amikor nemzetközi béke és biztonság fenyegetésének vagy megszegésének az esete áll fenn. Külön elemzés témája lehet, hogy mi minősül a nemzetközi béke és biztonság veszélyeztetésének. A NATO akcióját az oroszok politikai okokból nem támogatták, így nem is születhetett meg BT-felhatalmazás. Kofi Annan, korábbi ENSZ főtitkár szerint a beavatkozás BT-felhatalmazás híján ugyan jogszerűtlen, céljait tekintve viszont legitimnek

minősül, hiszen a szerbek Koszovóban végzett etnikai tisztogatására volt válasz. (U.o.: 286. o.)

A második generáció a fentebb vázolt elméleti problémán túlmenően több nehézséggel is szembetalálta magát. A missziók egyre költségesebbek lettek, a mandátumukat nem fogalmazták meg világosan, a csapatok nem voltak megfelelően tájékozottak és előre felkészítettek. Mindez azt eredményezte, hogy a második generációs missziókat többször nem tudták sikeresen végrehajtani. Szomália, Ruanda és Srebrenica kudarca megkérdőjelezte az ENSZ beavatkozásoknak az első generációban tapasztalt sikerét és az ezen alapuló legitimitását.

A harmadik generációban a második generáció kudarcától, valamint az erőszak alkalmazásától eltekintve a missziók jogköre tovább nőtt. 1999-ben Koszovóban létrehozták az UNMIK, Kelet-Timorban pedig az UNTAET missziókat, amelyek már központi közigazgatási funkciókat is ellátnak. (Gray, 2008: 273. o.) E missziók katonai, rendőri és védelmi feladatokon túlmenően, többek között ellátják a különböző adminisztratív feladatokat, igazságszolgáltatást, pénzügyi menedzsmentet, az infrastruktúra fejlesztését és több olyan tevékenységet, ami klasszikusan állami feladat lenne. A harmadik generációban egyre nagyobb hangsúly helyeződik a konfliktus utáni békeépítésre, mivel a tapasztalatok azt mutatják, hogy minden államban, amely területén korábban polgárháború volt, a közigazgatás a válságrendezés után is olyan gyenge, hogy nagyjából a felük öt éven belül újra visszasüllyed az erőszak világába – írja Sándor Barbara⁷ a Nemzet és biztonság c. folyóirat 2008 márciusi számában. 2006-ban az ENSZ ezért létrehozta a Békeépítő Bizottságot, mely tanácsokat ad a válsággal küzdő államoknak, valamint a Békeépítő Alapot, mely anyagi támogatást nyújt a kormányzatok megerősödéséhez (eddig Sierra Leone, Burundi és Elefántcsontpart igényelt segílyt). (Gray, 2008: 324. o.)

Az ENSZ-békefenntartás napjainkban egy rendkívül komplex és nehezen átlátható intézmény. Egyre több állam fordul segítségért a világszervezethez. Ráadásul az ENSZ-nek egyre bonyolultabb és súlyosabb feladatokat kell ellátnia. A növekvő igények azonban nem párosulnak egyenes arányban a tagállamok támogatásával. A tagállamok az Új horizont jelentés⁸ szerint tehernek érzik olyan missziókhöz az anyagi hozzájárulást, melyek számukra távoli, érdektelen országokba kerülnek

⁷ <http://neb.kezek.hu/letoltes.php?letolt=29>

⁸ <http://www.un.org/en/peacekeeping/documents/newhorizon.pdf>

bevetésre, azokat meg kifejezetten ellenzik, ahol békefenntartóik életveszélyben lennének. Ezzel válságba kerül a békefenntartás univerzális jellege. További komoly probléma, hogy BT-n belüli politikai ellentétek egyes missziók bevetését gátolhatják. 1998-ban pl. Kína megtagadta a Macedóniában állomásozó ENSZ-erők mandátumának meghosszabbítását, mert sérelmezte, hogy Macedónia gazdasági megállapodást írt alá Tajvannal. (lásd: Sándor Barbara fentebb is idézett cikkét)⁹ Kína miatt továbbá az sem képzelhető el, hogy egységeket vessenek be Tibet területén. Ebből kiindulva problémás, hogy nem ott van misszió, ahol igény van rá, hanem ott, ahol az a BT valamely állandó tagjának érdekeit nem sérti. A 2000-es Brahimi-jelentés¹⁰ és a 2010-es Új horizont jelentés tanácsokat tartalmaz az ENSZ-békefenntartás reformjára és hatékonyabbá tételére, nem találtak azonban kielégítő megoldásokat a problémákra. Olyannyira nem, hogy egy párizsi székhelyű lap már egyenesen arról ír, hogy összeomlás szélén áll a békefenntartás rendszere. A lap szerint olyan bonyolult feladatokat kellene ellátni, olyan kevés forrásból, hogy a kongói és darfúri erőszakhullámot, mely számos civil életét követelte, már képtelenek voltak megoldani a békefenntartók. A lapot kommentáló cikk szerint az lehetne megoldás, ha az ENSZ nem küldene katonákat háborús övezetekbe – írja a globusz.net¹¹ a *The International Herald Tribune* egyik cikke alapján. Ez viszont azt jelentené, hogy az ENSZ elismerné, nem tudja megfelelően ellátni a nemzetközi béke és biztonság védelmét.

NEM ELEKTRONIKUS FORRÁSOK

GRAY, Christine D.: *International law and the use of force*, Oxford University Press, 2008.

KARDOS, Gábor-Lattmann, Tamás (szerk.): *Nemzetközi jog*, ELTE Eötvös Kiadó, 2010.

TISOVSZKY, János: *Az ENSZ és a békefenntartás*, Magyar ENSZ Társaság, 1997.

⁹ <http://neb.kezek.hu/letoltes.php?letolt=29>

¹⁰ http://www.un.org/peace/reports/peace_operations/

¹¹ <http://globusz.net/node/1436>

ESSZÉ

A VÍZHIÁNY SZEREPE A NEMZETKÖZI KONFLIKTUSOKBAN

Havasi Eszter

A hidegháború végének közeledtével egyre világosabbá vált, hogy a bipolaritáson és ideológiai ellentétén alapuló nemzetközi biztonsági architektúra nem lesz képes az új típusú kihívásokat kezelni. A globalizáció, az iparosítás, a technikai fejlődés, az egyre nagyobb mértékű öltő urbanizáció, a túlnépesedés valamint a konzumerizmus olyan folyamatokat indított el, melyeket már nem lehet államhatárokon belül tartani és megoldani. A 20. század végének közeledtével egyre láthatóbbá vált, hogy a környezeti problémák globális méreteket öltenek. Az államok felismerték, hogy a környezetet ért kihívások érintik a szomszédos, bizonyos esetekben a távolabb fekvő államokat is.

A vesztfáliai típusú államok azonban természetüktől fogva idézték elő ezeket a problémákat, és akadályozták megoldásukat, megelőzésüket, hiszen a rendszer logikája éppen arra a territoriális elvre épül, mely szerint az állam saját területéért felel, nem pedig máséért (Strange, 1999). A kizárólagos joghatóság, a szuverenitás és a be nem avatkozás elve, mely a mai nemzetközi viszonyok alapját képezi, mint gátolják az államok globális összefogását ezen a téren. Az államoknak azonban fel kell ismerniük, hogy „a környezeti szektor a biztonsági szektorhoz kapcsolódott” és a természet alátámasztja gazdaságunkat, ezáltal társadalmunkat és politikai stabilitásunkat (Myers, 2007). Amennyiben a környezeti forrásaink csökkennek, degradálódnak, az állam biztonsági faktora is csökken, ami gazdasági destabilizációhoz, politikai ellentétekhez, társadalmi feszültségekhez is vezethet (Myers, 2007). Noha a környezeti biztonság nem új keletű fogalom, hiszen az államok létezésük óta arra törekednek, hogy természeti erőforrásokban gazdag területeket birtokoljanak, mégis

egyres előrejelzések szerint a 21. század lesz az, amelyet leginkább meghatároz a természeti erőforrásokért való küzdelem.

Napjaink legmeghatározóbb erőforrásai még mindig a fosszilis energiahordozók, melyek birtoklása stratégiai pozíciót biztosít egyes államoknak a nemzetközi kapcsolatokban (Glied, 2009:21). Ugyanakkor az államok nem csupán ezen erőforrások birtoklásért küzdenek. A globális felmelegedés, a demográfiai robbanás és a túlzott mértékű iparosítás és urbanizáció következtében Földünk édesvízállománya fokozatosan csökken. Ennek folyamányaként a víz is a stratégiaailag kiemelkedő fontossággal bíró erőforrások közé emelkedett, hiszen a víz elengedhetetlen az élethez, nincs alternatívája, amivel helyettesíthető lenne. A „pazarló társadalom” jelenségének kialakulása miatt a növekvő vízigeny és az egyre nagyobb vízkitermelés messze meghaladja azt a mennyiséget, amit a természet pótolni tudna. Az emberiség a Föld vízkészletének pusztán 0,08%-hoz képes hozzáférni, hiszen bár a Föld kétharmadát víz borítja, ezt az arányt elsődlegesen a tengerek, óceánok sós és számunkra használhatatlan vize alkotja. Az édesvízállomány mintegy 75%-át a mezőgazdaság, 20%-át az ipar használja fel és csak mintegy 5% marad tényleges emberi fogyasztásra. Globálisan tekintve nem beszélhetünk vízhiányról, de fokozatosan növekszik azon régiók száma, amelyeket az édesvízállomány csökkenése veszélyeztet. Ilyen többek között a Közel-Kelet, Közép-Ázsia, Afrika és a Balkán térsége is.

Jelenleg közel 1,1 milliárdra tehető azoknak a száma, akik nem élvezik az egyik alapvető emberi jogukat, a tiszta ivóvízhez való hozzájutás jogát. Ez Földünk népességének mintegy 1/5-ét jelenti és ez a szám 2025-re elérheti az 1,8 milliárdot, azaz ekkorra már majdnem minden negyedik ember élhet tartós vízhiányban. Ezért úgy gondolom érdemes megvizsgálnunk mit is értünk vízhiány alatt. (Myers, 2007)

Az ENSZ Élelmezési és Mezőgazdasági Szervezetének (FAO) vízzel foglalkozó honlapján megjelent vízhiányról szóló elemzése a következőképpen definiálta a fogalmat: *„Az egyensúlytalanság a kereslet és a hozzáférhetőség között, a talajvíz és a felszíni víz minőségének degradálódása, a szektorok közötti versengés, a régiók közötti és nemzetközi konfliktusok mind vezethetnek vízhiányhoz. A vízhiány gyakran gyökerezik a víz szűkösségében, amit a sivatagos vagy félsivatagos régiókban aszály és széleskörű éghajlati változékonyság*

okozhat, ami párosulva a népesség növekedésével és a gazdasági fejlődéssel akut problémához vezet.”

A vízhiány típusainak meghatározására több csoportosítás is létezik. Homer-Dixon, a környezeti szűkösség szakértője az erőforrások – így a víz – szűkösségének kiváltó okait a következőképpen rendszerezte.

- A forrás vagy utánpótlás megsérüléséből adódó szűkösség
- A kereslet növekedéséből adódó szűkösség
- A társadalmi változásokból fakadó szűkösség (Glied, 2009:15)

Egy másik csoportosítás szerint a vízhiány típusai közé a fizikai illetve közeli fizikai vízhiányt, a gazdasági vízhiányt, valamint az alacsony vagy nem vízhiányos területeket sorolhatjuk. Fizikai vízhiányon azt értjük, amikor a vízforrás, vagyis a kínálat nem találkozik a népességgel, vagyis a kereslettel, azaz olyan helyeken tapasztalhatunk fizikai vízhiányt, ahol a vízfelhasználás nagyobb arányú, mint a fenntarthatóság. Ennek alapján nem szükségszerű, hogy az alapvetően száraz, sivatagos területek egyben ilyen értelemben vett vízhiánnyal is küzdjenek. Gazdasági vízhiányt a beruházások hiánya váltja ki és nem megfelelő infrastruktúra valamint egyenlőtlen elosztás jellemzi. Noha a vízforrás relatíve bő, mégis a kitermelés kevesebb, csak a víz 25%-a jut emberi fogyasztásra. Alacsony mértékben vagy nem vízhiányos területeken pedig azt értjük, ahol a vízforrás relatíve bő, de itt is csak 25% -át vonják el emberi felhasználásra. (Bergkamp és Sadoff, 2008:151-152)

A vízhiány meghatározására számos statisztikai adat is rendelkezésünkre áll. „A minimális vízszükséglet fejenként és naponként 100 liter (36,5m³/év)”. Azok a területek küzdenek vízhiánnyal, ahol a hozzáférhető éves vízmennyiség 1000 m³/ fő alatt van, ahol pedig 500 m³/fő alatt, ott krónikus vízhiányról beszélünk. A leginkább érintett térségek közé Afrika, a Közel-Kelet, a Balkán valamint Közép-Ázsia országai tartoznak. De egyre inkább előtérbe kerül Dél-Európa is az éghajlatváltozás kapcsán (Glied, 2009:7). A FAO adatai szerint a háztartási célból felhasználható vízmennyiség napi ajánlott adagja 20 liter, ugyanakkor az Egyesült Államok és Európa átlagos napi vízfelhasználása ugyanakkor 600 illetve 200 liter naponta. A vízfelhasználás alapja tehát kimondható, hogy az adott ország gazdasági fejlettsége. Minél fejletlenebb egy ország, annál kevesebb vízhez férnek hozzá az állampolgárai. A szegény országokban így tehát a vízhiány hatásai jóval súlyosabban jelentkeznek, mint az iparilag

fejlettekben, hiszen az ő esetükben a víz a létfenntartás elengedhetetlen eszközeként jelenik meg, míg a fejlett országokban a napi vízfogyasztás tartalmaz olyan kiegészítő tényezőket is, mint a háztartási gépek által felhasznált vízmennyiség. Ha megnézzük, hogy mely térségeket érinti leginkább a vízhiány akkor tisztán látható, hogy a vízhiány a fejlődő világot sokkal inkább veszélyezteti, hiszen ott az alapvető létfenntartás eszköze még mindig a mezőgazdaság, ami pedig – ahogy már korábban említettem – a legmagasabb vízfelhasználást igényli.

VÍZKONFLIKTUSOK

Az utóbbi évtizedekben kezd elterjedni az a nézet, hogy a víz – pontosabban a vízhiány és a vízért, mint erőforrásért folyó harc – okozhat a jövőben feszültségeket, konfliktusokat, de akár nyílt fegyveres összetűzésekhez is vezethet, hiszen a víz a környezeti biztonság kulcseleme. Sokan tartanak attól, hogy a 21. század a vízért folytatott háborúk évszázada lesz. Noha még egyetlen olyan háborúról sem tudunk, melyet kizárólag a vízért vívtak volna, azonban a víz ősidők óta gyakran forog kockán fegyveres konfliktusok során. „Nyelvünk is tükrözi ezeket a gyökereket: a rivális szó a latin rivalisból ered, vagyis valaki ugyanazt a folyót (rivus) használja, mint egy másik” (Wolf, Kramer, Carius és Dabelko, 2005). A Fejlődés, Környezet- és Biztonságtanulmányok csendes-óceáni Intézete (Pacific Institute for Studies in Development, Environment and Security) 2008-ban jelentette meg a vízkonfliktusokról készített kronológiáját, mely tanúsítja, hogy a víz birtoklása már időszámításunk előtt is vita tárgyát képezte. Az első feljegyzett eset i.e. 2500-ban történt Mezopotámiában Umma és Lagas városa között. Az azóta eltelt több mint 4500 évben kifejezetten „vízháborúról” nem beszélhetünk, ám azon konfliktusok száma, amikor a víz vagy a konfliktus céljaként vagy eszközeként megjelent, megnőtt. Különösen a második világháború alatt és után beszélhetünk az esetek sűrűsödéséről. Míg korábban évtizedek, akár évszázadok teltek el egyes vízkonfliktusok között, napjainkban pusztán évek, különösen az olyan, súlyosan érintett területeken, mint a Közel-Kelet, Afrika, Közép-Ázsia vagy a Balkán. Azonban a vízzel kapcsolatban másféle kihívások is kezdenek megjelenni. A modernizáció és az ipari fejlődés következtében ugyanis *„a modern vízlétesítmények megjelenésével megnőtt a vízszállítórendszerek sebezhetősége, mivel ezek össze vannak kapcsolva a villamosenergia-rendszerrel, amik háborúk, konfliktusok idején az elsődleges célpontokat képezik”*. Az új típusú biztonsági kihívások megjelenésével pedig a

konfliktusok természete is megváltozott, államok közötti konfliktusok helyett az államokon belüli konfliktusok kerültek előtérbe, valamint megnőtt a terrorizmus veszélye. A víz, mint erőforrás védelme, a vízbiztonság fenntartása így napjainkban az államok egyik elsődleges feladatává vált.

KONFLIKTUSFORRÁS VAGY A KOOPERÁCIÓ TÉNYEZŐJE

A vízzel kapcsolatos vitáknál a legfőbb konfliktusforrást a vízrendszer – folyók, tavak – hasznosítása képezi, melyek három problémából indulhatnak ki: mennyiség, minőség, ütemezés (Wolf, Kramer, Carius és Dabelko, 2005:108). Ennek oka, hogy „a világ folyói közül közel 263 folyón osztozik 145 ország, melyek a Föld felszínének 45%-át teszik ki és a világ vízellátásának 60%-át fedezik, a Föld édesvízforrásának 60%-át jelentik valamint a világ népességének 40%-át látják el”. Az emberiség nagy része tehát olyan országban él, mely vízfelhasználásában függ azoktól az országoktól, melyekkel a folyókon, tavakon osztozik. Az ilyen esetekben akkor nő meg a kockázata annak, hogy a felmerülő vízproblémákat az államok fegyveres úton, erőszakkal oldják meg, amikor az államok vízfelhasználásukban nem törekednek az egyensúly megtartására, hanem valamelyik fél túlzott dominanciára tör (különösen veszélyes, ha katonai fölényrel is rendelkezik), és hátrányos helyzetbe kényszeríti a többieket. Ilyen eset például, amikor a folyó áramlását tekintve feljebb fekvő ország minőségileg vagy mennyiségileg befolyásolja a folyó alsó szakaszán lévő országot vagy országokat, azaz túlzott mértékű szennyezőanyagot juttat a folyóba vagy korlátozza a folyó vízmennyiségét, ami az alsó szakaszra eljut. Az is nehezítheti a helyzetet, ha a felek között politikai, gazdasági, társadalmi, etnikai vita van, vagy pedig nem tudnak a vízforrás hovatartozását, valamint a vízelosztást illetően megegyezni. Az eleve vízhiányos területeken, illetve azokban a régiókban, ahol permanens ellentét áll fenn a szomszédos államok között (különösen Közel-Kelet), az ilyen esetek akár háború kitöréséhez is vezethetnek. Erre az egyik legjobb példát Egyiptom szolgáltatja a Nílus kapcsán. A Nílust körülvevő államok Földünk legszegényebb országai közé tartoznak. Legfőbb megélhetési formájuk a mezőgazdaság, ám ahhoz, hogy a termelés hatékonysága fenntartható legyen, vízre van szükség, amit ezek az államok egy helyről kaphatnak meg, a Nílusból. Mikor Etiópia bejelentette tervét, hogy a Kék-Nílus nagy részét el kívánja téríteni, hogy növelni tudja öntözhető

területeinek nagyságát, Egyiptom hevesen reagált. Bejelentette, hogy amennyiben Etiópia végrehajtja tervét, az azonnali háborút vonzza maga után. Erre a kérdésre Egyiptom ma is ugyanezzel a válasszal reagálna, ha figyelembe vesszük, hogy számára is az egyetlen édesvízi forrás a Nílus. (Myers, 2007).

Mint említettem, kizárólag a vízért még nem indítottak háborút, de a vízproblémák eszkalálódhatnak és a helyi instabilitásból egy egész ország destabilizációjához vagy akár nemzetközi vitákhoz is vezethetnek. Ha végigvezetjük azt a folyamatot, hogy a szárazabb térségekben a víz „kincset ér”, és minél kevesebb van belőle, annál valószínűbb, hogy az államok versengeni fognak érte, mindezt teljesen logikusnak gondolhatjuk. Ezt azonban semmilyen megdönthetetlen bizonyíték nem támasztja alá. A vízhiány ugyanis globálisan jelentkező kihívás és az alapvetően száraz térségekben az államok hajlanak közös együttműködésre. Természetesen nem minden régióra vonatkozik ez a megállapítás, hiszen ott, ahol feszült viszony van az államok között, egy esetleges megállapodást kötni és együttműködést kialakítani nehéz.

Jelenleg azonban az államok többségében törekednek vitás nézeteik tárgyalásos úton történő megoldására. Az államok az átmeneti nyereségek helyett inkább az együttműködést tartják elsődlegesnek, hiszen a túlzott dominancia és egy fél monopolhelyzetbe kerülése jelentős biztonsági kockázatot hordoz magában, ami hosszú távon egyik államnak sem érdeke. „A víz miatti erőszak stratégiaiilag nem ésszerű, vízrajzilag nem hatásos és gazdaságilag nincs értelme” (Wolf, Kramer, Carius és Dabelko, 2005). Ezt belátva az államok többsége hajlandó megegyezést kötni és szerződések révén meghatározni vízügyi kérdéseiket. Az ENSZ Környezetvédelmi Programjának jelentése szerint az elmúlt 4500 év alatt már közel 3600 vízügyi szerződést kötöttek, melyek elsősorban hajózási és határ-megállapodásokat jelentenek. 1820-tól azonban közel 400 olyan szerződés született, amely túlmutat ezen és érdemben foglalkozik a vízzel, mint korlátozott és felhasználható erőforrással. Az államok kooperációkészségét tanúsítja az is, hogy 1948 óta csak 37 olyan vízkonfliktust tartanak számon, amely során fegyveres erő alkalmazására is sor került, ezek közül 30 pedig Közel-Keleten történt, Izrael és szomszédai között, hiszen a térségben kiéleződött politikai feszültség miatt a víz itt csak a konfliktus egy újabb faktora.

De eltekintve ettől a pár konfliktustól az államok sikerrel kötnek vízügyi megállapodásokat és rendezik bi- vagy multipoláris tárgyalás útján ellentéteiket. Noha Izraelt éppen negatív példaként említettem, meg kell említeni azt a pozitívumot, hogy Izrael és Jordánia között született szabályozás, hogy Egyiptom is sikerrel vesz részt a Nílushoz tartozó tíz állammal a „Nile Basin Initiative” csoportban a folyó szabályozásának rendezése érdekében. Közép-Ázsia vízügyi egyik gócpontját képező India pedig sikerrel kötött szerződést Bangladesszel a Gangesz vízeről, Pakisztánnal pedig az Indus vízeről, ami a három fél politikai helyzetét és kapcsolatát tekintve szintén óriási előrelépésnek számít.

Nem hagyhatjuk figyelmen kívül a Mekongot körülvevő országok együttműködési szerződését sem, ahogy az Aral-tó kiszáradásának megelőzését célzó kezdeményezést sem. Ezek mind rendkívül nagy jelentőséggel bírnak, hiszen olyan államok között segíthetik elő az együttműködést, melyek között feszült viszony és konfliktus van. Ezek alapján úgy gondolom, hogy a víz egyszerre lehet konfliktusforrás és kooperációs tényező is, melyet legjobban Izrael kettősségén lehet bemutatni. Konfliktusforrásként ronthatja, vagy tovább súlyosbíthatja a kapcsolatokat, kooperációs tényezőként viszont közös célt szolgálthat nehéz helyzetben lévő államoknak (Wolf, Kramer, Carius és Dabelko, 2005). Tehát az államok törekvéseit a békés rendezésre (mely a nemzetközi jog fejlődésén keresztül az államok alapvető hozzáállásává is vált) pozitívan kell értékelnünk és épp a korábban felsorolt kezdeményezések szolgálhatnak arra példaként, hogy a vízért folytatott háborúk megelőzhetőek és tárgyalásos úton megakadályozható, hogy az ilyen jellegű konfliktusok eszkalálódjanak. Egy megállapodás vagy szoros együttműködés pedig bizalmat építhet ki a felek között és bizonyos esetekben a békéhez vezető utat is megnyithatja, különösen a politikailag feszült térségekben. Természetesen azt megjövendölni nem lehet, hogy a jövőben az államok minden vízzel kapcsolatos problémájukat békés úton oldják majd meg. Készleteink csökkennek, ami nyilvánvalóan vitákat fog gerjeszteni, de a múltbéli tapasztalatainkból indulva, nagyobb esély van arra, hogy az államok az erőszak helyett a békés utat fogják választani.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- GLIED Viktor (szerk.) 2009: *Vízkonfliktusok: küzdelem egy pohár vízért*, Publikon Kiadó
- MYERS, Norman 2007. *Environmental Security Concerns: Sources*. In NATO: Energy and Environmental Challenges to Security, Springer
- STRANGE, Susan: The Westfailure System. *Review of International Studies*, Vol. 2. No.3. (1999) 345-354 o.
- WOLF, KRAMER, CARIUS és DABELKO 2005: Konfliktus és kooperáció vízügyekben. In: *World Watch Institute 2005: A világ helyzete*
- BERGKAMP és SADOFF 2008: Víz a fenntartható gazdaságban. In: *World Watch Institute 2008: A világ helyzete*.

ESSZÉ

A TERRORIZMUS STRATÉGIAI ÉS PSZICHOLÓGIAI MAGYARÁZATA

Fábián Ádám

ABSZTRAKT

A szervezett politikai erőszak, a terrorizmus eszköztárát felhasználó politikai ellenállás vizsgálata több tényező egyidejű megfigyelését követeli meg. A terrorista cselekmények létrejöttéhez kedvező táptalajt biztosító feltételek között a szakirodalom megkülönböztet társadalmi, pszichológiai, stratégiai tényezőket, valamint az ezek különböző kombinációjából létrehozott motivációs komplexumokat. A terrorizmust magyarázó elméletek között születtek olyanok, amelyek a stratégiai tényezők szerepét emelték ki (például Martha Crenshaw 1990) és olyanok is, amelyek elutasítva a politikai erőszak instrumentális felfogását elsősorban belső individuális folyamatokra helyezték a hangsúlyt (például Jerold M. Post 1990, Olufemi A. Lawal 2001). Tanulmányomban amellet érvelek, hogy a terroristák által követett ideológia irracionális, homályos vagy távlati jellegének függvényében csökken a terrorizmus taktikai alapon történő vizsgálatának jogosultsága és inkább a különböző, elsősorban a csoportdinamikával összefüggő pszichológiai tényezők szerepe növekszik meg. Ennek ellenére indokolt helyben hagyni azt az alapvető megállapítást, hogy a jelenség komplexitása kizárja egyes indoklásként felhozott tényezők (stratégiai vagy pszichológiai) kizárólagosként való megjelölését.

A TERRORIZMUS MINT STRATÉGIA

A terrorizmus stratégiai alapon történő felhasználására vonatkozó elméletet leginkább az választja el a társadalmi vagy egyéni lélektani alapon magyarázó elméletektől, hogy magát a jelenséget eszközként és nem célként kezeli. A pszichológiai érvelés szerint a politikai erőszak maga a cél, és nem a status quo megváltoztatása, vagy az ügy, amelyért a terrorista csoport harcol (Post 1990). A terrorizmus eszközeinek felhasználását racionális érvek, az erőforrások és lehetőségek felmérésére, a költségek és az előnyök kalkulációjára épülő racionális gondolkodásból lehet levezetni egy politikai csoport esetében. Martha Crenshaw, a stratégiai iskola egyik legfontosabb képviselője mégis a terrorista gondolkodás eltérését a hagyományos racionalitástól abban látja, hogy a végkövetkeztetéseket nemcsak a megfigyelések, tapasztalatok, hanem ideológiai megfontolások is befolyásolják. Az instrumentális magyarázat szerint tehát a terrorizmushoz való eljutás racionális alapon jön létre, ugyanakkor ezt különleges tényezők korlátozzák. Everett Wheeler a terrorizmus titkának azt a lelepleződést nevezte, amikor az örültnek látszó tettek mögött módszerre lelünk, a terrorizmus a lélektani hadviselés és kényszerítés racionális eszközeként nyilvánul meg (Wheeler 1991). Crenshaw érvelése szerint a politikai ellenzékiiségtől a terrorizmus alkalmazásáig vezető folyamat racionális megfontolások sorozata. Az ellenzékiiséget tanulási folyamatként mutatja be, amely során a kudarcra fulladt békés tiltakozási próbálkozások sorozata vezet el az erőszak alkalmazásához. A terrorizmus politikai választás információk alapján bizonyos alternatívák közül, amelyek között mégis hierarchia van, mert a békés alternatívák felhasználása után kerülhet csak sor az erőszakos opciók kihasználására. Azért választják a terrorizmust, mert nincsenek erőforrásaik szélesebb körű társadalmi bázis kiépítésére, térnyerésre, üzeneteik kifejezésre juttatására (Crenshaw 1990, Martin 2009). A terrorista taktika mellett szól, hogy kevésbé erőforrás-függő és logisztikailag kevésbé bonyolult, mint a hagyományos hadviselés, rendkívül médiaérzékeny és alacsony költségvetéssel működtethető. A terrorista taktika legvonzóbb aszimmetrikus vonása, hogy terjedése és kommunikatív ereje exponenciálisan növekszik (Zimmermann 2006). Tisztán racionális megfontolások állnak a terrorizmust alkalmazó gyarmati felszabadító mozgalmak döntéseinek hátterében. Az Irgun, a ciprusi EOKA (Ciprusi Harcosok Nemzeti Szervezete) és az algériai FLN (Nemzeti Felszabadítási Front) és más hasonló szervezetek célja a legtöbb esetben nem a

gyarmatosító hatalom katonai legyőzése volt, hanem alkalmatlanságának megmutatása a megszállók szimbólumaira mért csapásokon keresztül, illetve aránytalan elnyomás kiprovokálása, amely szembeállítja a helyi lakosság széles rétegeit a gyarmattartókkal. Az 1943 decembere óta Menáhem Begin vezetése alatt álló Irgun zsidó csoport Palesztinában nem a brit gyarmattartók csatatéren történő legyőzését választotta a kínálkozó alternatívák közül a nyilvánvaló létszámbeli különbségek miatt, hanem a brit kormányzat szimbólumaira mért csapásokat, amelyekkel alááshatja a britek presztízsét Palesztinában. Ezek közül a legemlékezetesebb a brit katonai főhadiszállásként és kormányzati titkárságként szolgáló *King David Hotel* elleni bombamerénylet. Az Irgun támadásai sem véletlenszerűek, sem válogatás nélküliek nem voltak, mint egyes későbbi terrrorszervezeteké. A terrorizmus segített abban, hogy alapvető céljaikat elérjék: sikerült megrendíteniük a britek sebezhetetlenségébe vetett hitet, sikerült a katonai közigazgatással járó elnyomó módszereket kiprovokálniuk és sikerült a nemzetközi figyelem középpontjába kerülniük, ugyanis Begin kétszer is kifejthette csoportjának céljait, Palesztináról alkotott jövőképét a UNSCOP bizottság ülésén (Hoffman 1999). Az Irgun stratégiájával mutatnak hasonlóságokat a Ciprusi Harcosok Nemzeti Szervezetének és az algériai Nemzeti Felszabadítási Front erőfeszítései is. A ciprusi terrrorszervezet által végrehajtott drámai, jól időzített és előkészített támadások a nemzetközi közvélemény figyelmét a britek által gyarmatosított Ciprusra irányították. A gyarmattartók túlzott reakciójának hatása itt is érvényesült, a felszabadító szervezet mellé állították a lakosság egy részét. A terrortámadásokat a gyarmati felszabadító mozgalmak üzenetként használták, amelyek címzettei nem azok voltak általában, akik áldozatul estek nekik, hanem a nemzetközi közvélemény, a támadásoktól elborzadó londoni lakosság, vagy az Irgun esetében az Egyesült Államokban élő zsidóság, amelynek támogatására számítani lehetett (Hoffman 1999).

PSZICHOLÓGIAI MAGYARÁZATOK

A lélektani magyarázat nem a terrorizmus taktikai oldalát állítja a középpontba, hanem a célként felfogott erőszakot; elveti ugyanakkor azt a feltételezést, hogy a terrorista cselekvés elsősorban pszichopatológiás személyiségjegyekhez kötődik (Post 1990, Martin 2009). Ha saját kultúránk alapvető normáit állítjuk a középpontba, nem nehéz a terrorista cselekmények megfontoltságát megkérdőjelezni és az elkövetőket, főleg az

öngyilkos merénylőket elmeháborodottnak beállítani. Doron Zimmermann szerint ezért nem csoda, hogy a terroristák gondolkodásmódja, indítékai és célkitűzései közötti kölcsönhatás heves viták tárgya. Ez a vita az elkövetők mentális egészségére vonatkozó kérdéseket is felvet (Zimmermann 2006). Bár születtek empirikus vizsgálatok a terroristák jellemvonásainak meghatározására, a jellemvonásbeli azonosságok nem feltételezik, hogy létezik egységes terrorista jellem. Ezeket az azonosságokat két jelentősebb empirikus munka vizsgálta: az egyik Peter Merkl (1995), aki a német baloldali terrorista csoportok (Vörös Hadsereg Frakció, Június 2. Mozgalom) tagjait vizsgálta és Marc Sagemann (2004), aki tanulmányában 172 muszlim terrorista személyiségjegyeit tárta fel. Az egyes források rávilágítanak arra, hogy általában azok a személyek, akik a terrorizmus eszközéhez nyúlnak agresszívok, belső lélektani folyamataikat externalizálják, narcisztikus jellemek, hajlamosak minden problémára az én-mások közötti szembenállást kivetíteni, hiányos empátiával, leegyszerűsített világgéppel rendelkeznek (lásd még Luis de la Corte összefoglalóját¹). A terroristákat erőteljesen befolyásolják a korábbi frusztrációk és az értéktelenség érzése, éppen ezért az egyetlen megoldás, amelyet elfogadhatónak találnak, az egy hasonló gondolkodású emberek csoportjához való csatlakozás. Az új tag számára ezáltal a csoporthoz való tartozás mindennél fontosabbá válik (Lawal 2002)

A politikai ellenállás kulcstényezője a megfosztottság, illetve a megfosztottság jogtalanságának érzése, amely szükséges tényező az elégedetlenség és a kollektív szerveződés kialakításához. Neil J. Smelser jogosan nevezi hiányosnak azon folyamatokra vonatkozó ismereteinket, amelyek a megfosztottság érzésétől a szervezett politikai erőszak alkalmazásáig történő eljutást jellemzik. Lehet a megfosztottság érzésének tárgya rendkívül egyszerű, például egyes szélsőjobboldali milíciák a fegyvertartás teljes körű legalizálásáért küzdöttek az USA néhány tagállamában. Az igazságtalanság ilyen jellegű megnyilvánulásának adtak ideológiai keretet a válogatott összeesküvés-elméletek (Hoffman 1999). A legtöbb esetben ezt az érzést azonban a gazdasági téren jelentkező bizonytalanság szüli, a gazdasági tényezőknek való kiszolgáltatottság érzése. Más tényezők erős hatását indokolja viszont az a körülmény, hogy például a német szélsőbaloldali Vörös Hadsereg Frakció, vagy az amerikai Weather Underground mozgalmak fiataljai középosztálybeliként léptek be a szervezetbe (Smelser 2007).

¹ http://www.terrorismanalysts.com/pt/index.php?option=com_rokzine&view=article&id=7

A TERRORIZMUS PSZICHOLÓGIAI MOTÍVUMAINAK ELŐTÉRBE KERÜLÉSE

Mivel a terrortámadások a legtöbb esetben kollektív cselekvést feltételeznek, fontos megvizsgálni az ezekben a csoportokban lezajló folyamatokat, az egyén és a csoport közötti kölcsönhatásokat. A későbbi terrorcselekményeket elkövetők különböző személyiséggel és különböző motivációkkal csatlakoznak az erőszakos szervezetekhez; a szervezeti keretek és az abban lezajló folyamatok tovább befolyásolják az egyéneket, és kialakítják az ideális feltételeket, hogy az elkövetők végrehajtsák szörnyű tetteiket. A szervezethez való csatlakozást belső lélektani hatások és társadalmi interakciók (családi, vagy baráti kapcsolatok) befolyásolják.² A Sageman által vizsgált mintának 68%-a csatlakozott dzsihádisták csoportokhoz baráti kapcsolatai miatt. A szervezeti sajátosságok a szervezeti struktúráján és a szervezetben lezajló dinamikus folyamatokon keresztül hatnak, a terrorista csoportok esetében sincs ez másként. A szociálpszichológiai kutatás alapvető feltevése a terrorista csoportok esetében, hogy azok más csoportok analógiája szerint elemezhetők. A szervezeti struktúra elsősorban a hierarchián és egyéb szervezeti sajátosságokon (rugalmasság, centralizáltság, koordináció) fejt ki hatásait. A szervezet folyamatai közül a döntéshozatali mechanizmusokat, az identitásképző, szocializáló folyamatokat és a sajátos világkép abszolút polarizáló hatását³ kell kiemelni. A terrorszervezetek esetében a „bűnös” világ által megtestesített külső nyomás járul hozzá a csoportok kohéziójához és a belső megosztottságot jelentősen csökkenti. A csoport „erkölcsi kódexe” lesz az abba belépő egyén „erkölcsi kódexe”, a csoport új szocializációs közege erőteljes identitásképző hatást fejt ki rá attól függően, hogy előéletében mennyire volt elszigetelt a társadalomtól (Post 1990). A terrorista csoport kohéziója segít elfeledtetni az egyénnel az esetlegesen felmerülő aggályokat a megvalósítandó szélsőséges cselekménnyel kapcsolatban, és hozzájárul az előzőekben említett korlátozott racionalitás erősödéséhez is, amely abban nyilvánul meg leginkább, hogy a csoport által kinyilvánított kizáró világkép segít abban, hogy a győzelmi esélyek reális kezelése másodlagossá degradálódjon (Reich 2010).

Anélkül, hogy napjaink elsődleges biztonsági kihívását, a terrorizmust teljes mértékben irracionálisnak állítanánk be, fontos megvizsgálni a

² http://www.terrorismanalysts.com/pt/index.php?option=com_rokzine&view=article&id=7

³ Uo.

toborzást és kiképzést azon szervezetek esetében, amelyek céljai nem egészen világosak, utópikusak, elérhetetlennek tűnnek a fennálló körülmények között. Az al-Kaida nemzetközi terrorhálózat esetében a szervezeti hatások kevésbé a hierarchia koordinációs és kontroll szerepén keresztül fejtik ki hatásaikat, inkább a feltétlen lojalitást kialakító, valamint új identitást képező folyamatok kerülnek előtérbe. Az al-Kaida Manchesterben talált feltételezett kiképzési könyve⁴ új taggal szembeni követelményei közé sorolja az ideológiai elköteleződést, amely felmenti a szervezet tagját a fogalmi tisztázás problémái alól. A harcosok kiképzésének elszigetelt helyen kell végbe mennie, nem ismerhetik egymást, kis létszámú, 7-10 fős csoportokban kell dolgozniuk, és nem ismerhetik kiképzőiket sem. A személyek ilyen jellegű elszigetelése megkönnyíti a megkérdőjelezhetetlen ideológiai elköteleződés kialakítását.

AZ „ÚJ TERRORIZMUS” ÉS A SZERVEZETI VÁLTOZÁSOK

A napjainkban előszeretettel használt „új terrorizmus” kifejezést illetően megosztott a szakértői társadalom. A témával foglalkozó kutatók egy része azt állítja, hogy a terrorizmus mai hálózati formája alig különbözik a régi terrorista szervezetek (pl. Palesztin Felszabadítási Szervezet) felépítésétől és hiba lenne feltételezni, hogy lényegesen átértékelték indítékaikat és átalakították lélektani arculatukat (Tucker 2001⁵, Zimmermann 2006) Ugyanakkor érdemes figyelembe venni, hogy a korábban jellemző hierarchia, a közvetlen irányítás a diffúz szervezetekben veszít jelentőségéből. Az al-Kaida már 2001. szeptember 11. előtt is radikális iszlám csoportok ernyőszervezete volt, egy koalíció, amely nem jelentett/jelent könnyen elhatárolható szervezetet, jellemzője a decentralizáltság. A diverzifikáltság előnyösnek tekinthető az al-Kaida céljait illetően, hiszen így tudott globális kiterjedésre szert tenni, jelentős lélektani hatást tud azzal gyakorolni, hogy tagszervezetei előre be nem határolható helyeken tudnak lecsapni. Ez már nem az adott földhöz spirituálisan kötődő terrorszervezetek kora. Az al-Kaida merev szervezeti struktúra helyett módszertani megoldások közvetítőjévé, hadászati, hírszerző és beépülési módszerek terjesztőjévé lépett elő. A külső környezet, vagyis a technológiai fejlődés, az antiterrorista tevékenység és egyéb

⁴ <http://www.fas.org/irp/world/para/manualpart1.html>

⁵ <http://www.nps.edu/Academics/Centers/CTIW/files/the%20new%20terrorism.pdf>

tényezők kényszerítették a legfenyegetőbb terrrorszervezeteket ezen tevékenységi körök implementálására. A technológiai fejlődés egyaránt jelenthet lehetőséget, de kihívást is egy ilyen szervezet számára. A komplex kihívásokra válaszként a terroristák külön pénzügyi, hamisító és hírszerző feladatköröket alakítottak ki szervezeteikben. A sejtyszerű felépítés természetesen nem jelenti a „felsővezetés” kontrolljának és koordinációjának teljes eltűnését. Az al-Kaida korábbi szervezeti felépítésére vonatkozó legfontosabb forrásunk⁶ Jamal Ahmed al-Fadl-tól, bin Laden pénzügyi megbízottjától származik, aki a szudáni farmokon felügyelte a kiképzést és annak finanszírozását. Al-Fadl szerint az al-Kaida rendelkezik egy felsőbb tanáccsal, amely meghatározza az ideológiai célokat és biztosítja a forrásokat a műveletekhez. Az al-Kaida katonai tanácsának hatáskörébe tartozik a kiképzés, a fegyverek beszerzése és a konkrét műveletek előkészítése és végrehajtása. A csoport társadalmi beágyazottsága is fontos kérdés lehet, vagyis az, hogy milyen mértékben szakadt ki a társadalomból egy terrorista szervezet. A nacionalista-szeparatista csoportok tagjait általában szorosabb családi-közösségi kötelékek kapcsolják a társadalomhoz, az anarchista-ideologista csoportok között viszont sokkal több a földalatti mozgalom, a társadalomból teljesen kiszakadt csoport. (Post 1990). A terrorista csoportok felderítésének szempontjából nem mindegy, hogy annak tagjai „teljes munkaidőben” fejtik ki tevékenységüket, mint például a szélsőbaloldali, illetve a nemzeti-szeparatista csoportok, vagy mindennapi tevékenységüknek csak egy részét tölti ki konspirációs és előkészítő tevékenység, mint a legtöbb szélsőjobboldali csoport esetében (Hoffman 1999). A radikális iszlám szervezetek ebből a szempontból sajátos metszetét képezik az előbb felvázolt halmazoknak, hiszen ahogy az al-Kaida kézikönyvéből⁷ is kiderül az állomány biztonsági szempontok alapján nyilvános és rejtett tagságra oszlik.

ÖSSZEGZÉS

Sok elképzelés született arról, hogy a szervezett politikai erőszak, és annak egyik alfaja, a terrorizmus miért olyan vonzó a politikai ellenállás számára. A terrorizmust stratégiai alapon vizsgáló gondolkodók az aszimmetrikus hadviselés a hadászat más fajtáival szembeni előnyeire irányítják rá a

⁶ <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,999237,00.html>

⁷ <http://www.fas.org/irp/world/para/manualpart1.html>

figyelmet, amelyek már oly sokszor beigazolódtak a történelem során. Ezeket az előnyöket sikerült a gyarmati felszabadító mozgalmaknak kihasználni a gyarmattartók ellen és ezzel felrázni a nemzetközi közösséget ügyük érdekében. A tisztán pszichológiai magyarázat szerint a terrorista erőszak maga a végcél. A két felfogás egyfajta szintézisét adhatja az a megállapítás, hogy a homályos, távlati, apokaliptikus célokkal rendelkező csoportoknál előtérbe kerülnek az egyéni lélektani és csoportdinamikai tényezők, amelyek a csoporthoz csatlakozó személyek énképének részleges átformálásával állítják őket az irracionálisnak tekinthető célok szolgálatába. A kiterjedtség, a technológiai fejlődés és kormányzatok ellenállása arra kényszerítette a terrorista csoportokat, hogy új tevékenységi köröket alakítsanak ki.

FORRÁSOK

- CRENSHAW, Martha [1990]: *The logic of terrorism: Terrorist behavior as a product of strategic choice*. In: Walter REICH [szerk.]: *Origins of terrorism Psychologies, Ideologies, Theologies, States of Mind*. Woodrow Wilson International Center for Scholars, Washington DC.
- HOFFMANN, Bruce [1999]: *Inside terrorism*. Columbia University Press, New York
- LAWAL, Olufemi A.[2002]: *Social-Psychological Considerations in the Emergence and Growth of Terrorism*. In: Chris E. STOUT [szerk.]: *The Psychology of terrorism Programs and Practices in Response and Prevention*. Greenwood Publishing Group, Westport
- MARTIN, Gus [2009]: *Understanding Terrorism Challenges, Perspectives, and Issues*. SAGE Publications Ltd., London
- MERKL, Peter H.[1995]: *West German Left-Wing Terrorism*. In: Martha Crenshaw: *Terrorism in context*. University of Pennsylvania Press, Philadelphia
- POST, Jerold M.[1990]: *Terrorist psycho-logic: Terrorist behavior as product of psychological forces*. In: Walter REICH [szerk.]: *Origins of terrorism Psychologies, Ideologies, Theologies, States of Mind*. Woodrow Wilson International Center for Scholars, Washington DC.
- SAGEMANN, Marc [2004]: *Understanding terror networks*. University of Pennsylvania Press, Philadelphia
- SMELSER, Neil J.[2007]: *The faces of terrorism*. Princeton University Press, New Jersey Wheeler, Everett L. [1991]: *Terrorism and Military Theory: A historical perspective* In: *Terrorism and political violence*, 3/1,
- ZIMMERMANN, Doron [2006]: *A terrorizmus átalakulása*. In: TÁLAS Péter [szerk.]: *A terrorizmus anatómiája*. Zrínyi Kiadó, Budapest.

CORVINUS KÜLÜGYI ÉS KULTURÁLIS EGYESÜLET

biztpol.corvinuembassy.com